

خواجه نصیرالدین طوسی و مجمل نظریات ادبی او در «معیار الاشعار» و «اساس الاقتباس»

امید ایزانلو

استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه کوثر

چکیده

خواجه نصیرالدین طوسی به عنوان یکی از بزرگترین دانشمندان جامع الاطراف که در علوم مختلف صاحب نظر بوده است، عرصه‌ی ادبیات را نیز از نظر دور نداشته و با تألیف «معیار الاشعار» و پرداختن به موضوع شعر در مقاله‌ی نهم کتاب «اساس الاقتباس» سعی داشته تا در عرصه‌ی ادبیات نیز نظریات علمی از خود بر جای گذارد. برآیند بررسی دو اثر نشان می‌دهد که خواجه شعر را در کلام منطقیون کلام مخیل می‌داند و در کلام متأخران، شعر کلام موزون و مقفاست. در نگاه خواجه وزن همواره در شعر وجود نداشته، اما عنصر «خیال» همیشه معتبر بوده است. او به دلیل اختلاف اوزان و قوافی را در زبان‌ها پرداخته و تصریح دارد که اختلاف در ماهیت حروف عامل اختلاف وزن و قافیه است، سپس به تبیین تفاوت تصدیق و تخیل پرداخته و عنوان می‌کند که مبنای قبول تصدیق، مطابقت آن با واقعیت است در حالی که مبنای پذیرش تخیل، التذاذ و تعجب نفس می‌باشد. در نگاه خواجه‌ی طوسی رفتارهای محاکاتی بر سه گونه‌ی «طبعی» (تقلید طوطی)، «عاداتی» (تقلید انسانها از یکدیگر) و «صناعتی» (سرودن شعر) تقسیم می‌شوند و تحقق آن را در «لحن»، «وزن» و «کلام مخیل» می‌داند. در نظر ایشان، هدف از سرودن شعر تخیل بوده به منظور ایجاد ترغیب یا امتناع و یا ایجاد نوعی احساس رضا، سخط و یا نوعی لذت و رساندن کلام از مرتبه‌ای نازل با مرتبه‌ای عالی. همچنین از خواجه ابیاتی برجای مانده که علی رغم تعداد اندک آن نشان از مهارت بالا، توانایی و احاطه ادبی ایشان دارد.

کلیدواژگان: طوسی، ادبیات، شعر، عروض، تخیل.